

**HARBIY OLIY TA'LIMDA INGLIZ TILINI KASBIY
VAZIYATLARGA ASOSLANGAN HOLDA O'QITISH:
KONSTRUKTIVISTIK-KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING
METODIK IMKONIYATLARI**

Karimova Umida

Samarqand davlat chet tillar instituti

Ingliz tili tarixi va grammatikasi kafedrası

ingliz tili fani o'qituvchisi

mrs.karimovaa17@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish jarayonini takomillashtirish, kursantlarning grammatik kompetensiyasi hamda o'qish, yozish va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda konstruktivistik-kommunikativ yondashuvning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e'tibori grammatik bilimlarni real hayotga yaqin kasbiy vaziyatlar, hamkorlikdagi mashg'ulotlar va muammoli topshiriqlar bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: harbiy ta'lim, ingliz tili, kasbiy muloqot, kursantlar, konstruktivistik yondashuv, kommunikativ yondashuv, grammatik kompetensiya, muammoli ta'lim, hamkorlikda o'qitish, kasbiy vaziyatlar.

Zamonaviy harbiy ta'lim tizimida bo'lajak ofitserlarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish bilan bir qatorda, ularning xorijiy tillarda axborot olish va samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tili xalqaro harbiy hamkorlik, qo'shma o'quv mashg'ulotlari, kasbiy adabiyotlarni o'rganish va xalqaro miqyosdagi axborot almashinuvida qo'llaniladigan muhim kommunikatsiya vositalaridan biridir.

Harbiy oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish umumiy til ta'limidan ayrim xususiyatlari bilan farqlanadi. Xususan, kursantlarning o'quv faoliyati qat'iy tartib va belgilangan jadval asosida tashkil etiladi. O'quv mashg'ulotlarida nazariy bilimlarni egallash bilan birga, ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash, jamoada ishlash va belgilangan vazifalarni bajarish ko'nikmalariga ham e'tibor qaratiladi. Shu sababli ingliz tili ta'limi kursantlarning kelajakdagi kasbiy ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim.

Til o'qitishning an'anaviy metodlarida grammatik qoidalarni tushuntirish, namunaviy gaplarni tahlil qilish, mashqlar bajarish va bilimlarni nazorat qilish muhim o'rin egallaydi. Ushbu usullar grammatik bilimlarning shakllanishiga yordam bersa-da, kursantlarning o'rganilgan grammatik vositalardan mustaqil muloqotda foydalanishlari uchun qo'shimcha kommunikativ faoliyat talab etiladi.

Konstruktivistik yondashuv ta'lim oluvchining bilimlarni faol ravishda o'zlashtirishi, avvalgi tajribasiga tayanishi va yangi bilimlarni amaliy faoliyat orqali shakllantirishiga urg'u beradi. Vygotsky (1978) ta'lim jarayonida ijtimoiy o'zaro ta'sirning ahamiyatini yoritgan bo'lsa, Bruner (1966) ta'limni tashkil etishda o'quvchining faol ishtirokini ta'kidlaydi. Ushbu nazariy qarashlar til o'rgatishda hamkorlik, muammoli vaziyatlar va mazmunli topshiriqlardan foydalanish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuv esa grammatik bilimlarni ma'no ifodalash va muloqot maqsadlariga erishish bilan bog'laydi. Hymes (1972) tomonidan yoritilgan kommunikativ kompetensiya tushunchasi tilni faqat grammatik jihatdan to'g'ri qo'llash emas, balki undan vaziyatga mos ravishda foydalanish zarurligini ham anglatadi. Shu nuqtayi nazardan, harbiy ta'limda ingliz tili grammatikasini kasbiy vaziyatlar bilan bog'lab o'qitish dolzarb metodik masala hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi harbiy oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini kasbiy vaziyatlarga asoslangan holda o'qitishning konstruktivistik-kommunikativ imkoniyatlarini tahlil qilish va kursantlarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Harbiy oliy ta'limda ingliz tilini o'qitishning metodik xususiyatlarini aniqlash.
2. Konstruktivistik-kommunikativ yondashuvning nazariy asoslarini tahlil qilish.
3. Kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning o'qish, yozish, gapirish va grammatik kompetensiyani rivojlantirishdagi imkoniyatlarini yoritish.
4. An'anaviy metodlar va interfaol ta'lim faoliyatlarini uyg'unlashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati ingliz tili mashg'ulotlarini harbiy ta'lim ehtiyojlariga moslashtirish, kursantlarning faol ishtirokini kuchaytirish va grammatik bilimlarni amaliy muloqot bilan bog'lash yo'llarini asoslashdan iborat.

Maqolaning metodik asosini konstruktivistik-kommunikativ yondashuv va harbiy oliy ta'limda ingliz tilini o'qitish jarayonini tahlil qilish tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqotning dastlabki tavsifida ko'rsatilgan ma'lumot to'plash usullari quyidagilarni qamrab oladi: auditoriya mashg'ulotlarini kuzatish, ochiq savollarga asoslangan suhbatlar, o'qituvchilar tomonidan tuzilgan baholash topshiriqlari natijalarini tahlil qilish hamda dars ishlanmalarini refleksiv o'rganish.

An'anaviy metodlar grammatik qoidalarni izchil tushuntirish, namunalarni tahlil qilish va bilimlarni mashqlar orqali mustahkamlash imkonini beradi. Biroq grammatik bilimlarni muloqot jarayonida mustaqil

ilmiy –amaliy anjuman

qo'llash uchun qo'shimcha faoliyatlarni tashkil etish zarur. Ushbu holat harbiy ta'limda grammatik bilimlarni o'zlashtirish va ulardan amaliy foydalanish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalasini yuzaga chiqaradi.

Konstruktivistik-kommunikativ yondashuv grammatik materialni mazmunli vaziyatlar, hamkorlik va mustaqil faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Harbiy ta'lim sharoitida bu yondashuvni quyidagi mashg'ulotlar orqali amalga oshirish mumkin.

Metod	Mashg'ulot namunasi	Rivojlantiriladigan ko'nikma
Juftlikda ishlash	Kundalik o'quv faoliyati haqida savol-javob	Gapirish va tinglab tushunish
Muammoli topshiriq	O'quv mashg'uloti jadvalini ingliz tilida muhokama qilish	Grammatik bilim va muammoni hal qilish
Munozara	Ingliz tilining xalqaro harbiy hamkorlikdagi ahamiyatini muhokama qilish	Fikr bildirish va dalillash
Taqdimot	Harbiy ta'limga oid mavzuni ingliz tilida bayon qilish	Og'zaki nutq va grammatik aniqlik
Loyiha ishi	Kasbiy ingliz tili uchun dialoglar va mashqlar to'plamini tayyorlash	Yozish, hamkorlik va mustaqil izlanish
Hamkorlikda o'qish	Harbiy mavzudagi ochiq o'quv matnini tahlil qilish	O'qish va matnni tushunish

Ushbu jadvalda keltirilgan faoliyatlar tadqiqotda olingan empirik natijalar emas, balki nazariy tahlil asosida taklif etilgan metodik namunalar hisoblanadi. Grammatik bilimlarni samarali o'rgatish uchun grammatik shakl,

uning kommunikativ vazifasi va qo'llanish konteksti o'zaro bog'lanishi lozim.

Masalan, *modal verbs* mavzusini o'rganishda kursantlar *must*, *should* va *can* fe'llarining qo'llanishini o'zlashtiradilar. Keyinchalik ushbu shakllardan xavfsizlik qoidalarini ifodalash, tavsiyalar berish yoki imkoniyatlarni tushuntirishga oid o'quv vaziyatlarida foydalanishlari mumkin.

Shuningdek, *Present Simple* mavzusi kundalik faoliyatni tasvirlash, *Past Simple* o'quv mashg'uloti haqida hisobot berish, *Future Simple* esa rejalashtirilgan tadbirlarni bayon qilish bilan bog'lanishi mumkin.

Bunday mashg'ulotlar grammatikani alohida qoidalar majmui sifatida emas, balki ma'no ifodalash va kasbiy muloqotni amalga oshirish vositasi sifatida o'rgatishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari harbiy oliy ta'limda ingliz tilini o'qitish metodlarini tanlashda grammatik bilimlarni shakllantirish bilan birga, ularni amaliy muloqotda qo'llashga ham e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. An'anaviy metodlar grammatik materialni tizimli o'rgatishga yordam beradi, konstruktivistik-kommunikativ faoliyat esa ushbu bilimlarni mazmunli vaziyatlarda qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Cholewinski (2009) konstruktivistik ta'limda faol o'rganish, ijtimoiy hamkorlik va mazmunli faoliyatning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu qarashlar harbiy ta'limda juftlikda ishlash, guruhli topshiriqlar va kasbiy vaziyatlarga asoslangan mashg'ulotlardan foydalanish uchun nazariy asos yaratadi.

Vygotsky (1978) tomonidan asoslangan ijtimoiy o'rganish tamoyillari kursantlarning bir-biri bilan hamkorlik qilishi, fikr almashishi va o'zaro yordam orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishini tushuntirishga yordam beradi. Masalan, guruhli topshiriqlarda grammatik jihatdan kuchliroq kursantlar boshqa kursantlarga yordam berishlari mumkin. Biroq bunday faoliyatda barcha ishtirokchilarning mustaqil ishlashi va natijalarni individual ravishda namoyish etishi ham ta'minlanishi lozim.

Hymes (1972) yoritgan kommunikativ kompetensiya tushunchasi grammatik to'g'rilikning o'zi samarali muloqot uchun yetarli emasligini anglatadi. Kursantlar grammatik qoidalarini bilish bilan birga, ularni vaziyatga mos qo'llash, fikrini tushunarli ifodalash va suhbatdoshning maqsadini anglash ko'nikmalariga ham ega bo'lishlari kerak.

Harbiy ta'lim sharoitida kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning afzalligi shundaki, ular til o'rganishni kursantlarning kelajakdagi faoliyati bilan bog'laydi. Bunda xavfsizlik qoidalarini tushuntirish, mashg'ulot jadvalini muhokama qilish, yo'nalishni tavsiflash, kasbiy mavzudagi matnlarni o'qish va qisqa hisobot tayyorlash kabi o'quv vaziyatlaridan foydalanish mumkin. Harbiy oliy ta'limda ingliz tilini o'qitish kursantlarning grammatik bilimlarini shakllantirish bilan bir qatorda, ularni amaliy va kasbiy muloqotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi zarur. Konstruktivistik-kommunikativ yondashuv bu vazifani amalga oshirishda faol o'rganish, o'zaro hamkorlik, muammoli topshiriqlar va mazmunli kommunikativ faoliyatni birlashtirish imkonini beradi.

Maqolada taklif etilgan metodik tavsiyalar quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi: grammatik materialni kasbiy mazmun bilan bog'lash, bir mashg'ulotda bir nechta til ko'nikmasini rivojlantirish, topshiriqlarni kursantlarning tayyorgarlik darajasiga moslashtirish, o'zaro baholashdan foydalanish va dars natijalarini muntazam tahlil qilish. Tadqiqotning cheklovi shundaki, mavjud tavsifda ishtirokchilar soni, tajriba-sinov natijalari va statistik ko'rsatkichlar to'liq taqdim etilmagan. Shu sababli maqoladagi metodik tavsiyalar nazariy tahlil va dastlabki tadqiqot tavsifiga asoslanadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning kursantlar grammatik kompetensiyasi va kommunikativ ko'nikmalariga ta'sirini empirik usullar orqali baholash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bruner, J. S. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, 18(1), 32–42.
3. Cholewinski, M. (2009). An Introduction to Constructivism and Authentic Activity. *Journal of Contemporary International Studies*, No. 5, 283–313.
4. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin.
5. Jonassen, D. H. (1999). Designing Constructivist Learning Environments. In C. M. Reigeluth (Ed.), *Instructional-Design Theories and Models: A New Paradigm of Instructional Theory*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
6. Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Piaget, J. (1970). *Science of Education and the Psychology of the Child*. New York: Orion Press.
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
9. Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). The Role of Tutoring in Problem Solving. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17(2), 89–100.
10. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
11. Karimova U. ROLE OF A TEACHER IN A CONSTRUCTIVIST CLASSROOM // Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 228-230.

12. Karimova U., Axmedova D. EFFECTIVE METHODS FOR TEACHING IDIOMS THROUGH DEVELOPMENTAL STAGES //Экономика и социум. – 2024. – №. 12-2 (127). – С. 424-426.
13. Karimova U., Imansyah A. PREFERENCES FOR LEARNING STYLES AMONG SECONDARY SCHOOL PUPILS //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2023. – T. 2. – №. 12. – С. 16-19.
14. Karimova, U. (2020). METHODS USED IN CONSTRUCTIVISM THEORY. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5(3), 680-682.
15. Umida K. et al. Main features of constructivism for teaching and learning //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 9. – С. 1045-1051.
16. Umida K. The Role of Teaching Compounds According to Types of Speech in Constructivism //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2022. – T. 8. – С. 4-9.
17. Karimova U. Harbiy oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili o'qitish jarayonini konstruktivistik yondashuv asosida takomillashtirishning nazariy asoslari // Til va adabiyot.uz. – 2025. – T. 22. – №. 60. – B. 151-152.
18. Karimova, U. (2025). Analysis of the current state of English language teaching practices in military higher educational institutions. *Til va adabiyot.uz*, 11, 454-456.
19. Umida, K., Shoxrux, H., Mahzuna, Y., & Madinabonu, T. (2021). Main features of constructivism for teaching and learning. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 1045-1051.